

СТУДЕНТ

STUDENT July/August 1984 Supplement *l'ETUDIANT*

CANADA'S NATIONAL NEWSPAPER FOR UKRAINIAN STUDENTS

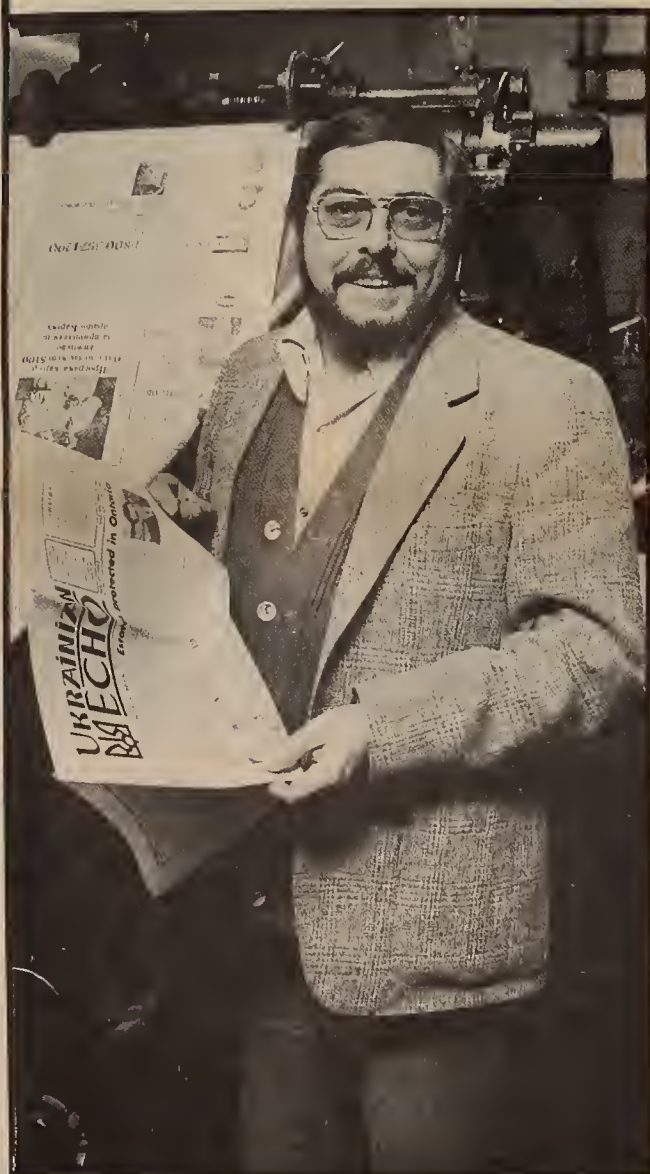

Photo: D. Robinson, The Globe & Mail

Андрій Бандера
1946 — 1984
Пропам'ятне
число

Andriy Bandera
1946 — 1984
A commemorative
issue

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

Andriy Bandera

1946 — 1984

EDITORIAL

We miss you, Andriy!

What do you say at the loss of a friend? How do you come to terms with the fact that he no longer is there to lean on, to joke with, to argue with, to simply be with? How do you capture and freeze for posterity those shared moments of joy, frustration, relaxation, and reflection?

This twelve-page commemorative issue of *Student* is an attempt at expressing and recording some of those feelings and moments shared by many of us about, and with Andriy Bandera. Highlighting various aspects of his life, from his arrival in Canada to his career as editor of *The Ukrainian Echo*, the twelve pages hope to provide an informative and memorable look at Andriy.

All articles and photographs were submitted by friends, relatives, and colleagues of Andriy and express their personal recollections and sentiments. Such a personal approach we felt would be a most appropriate reflection of who Andriy was and what he stood for. The issue itself is the collaborative effort of *Student*, the SUSK national executive, and a group of former SUSKivsi who felt that something had to be done to commemorate him—Andriy Bandera, former editor of *Student*, former member of the SUSK national executive, our long-time friend and community activist.

We gathered at Halya Kuchmij's place after the funeral—we, one-time members of SUSK—to commiserate, to talk about the good old days, to let loose after an emotionally-charged day. We leafed through old *Student* issues, passed around pictures of the 1974 Moroz hunger strike, recounted stories and anecdotes of our shared experiences in the seventies. Andriyko figured in all of them. Each of us had met him under different circumstances, argued with him over different issues, laughed and drank with him at different parties, politicked and strategized with him at different congresses and conferences. Some of us knew him very well; some of us less so. Yet, he had become a part of us all. Somehow each one of us had been touched by him and now we felt that loss.

And so, we came to be together because none could bear to be alone. We needed to

ward off that empty feeling for just a while longer.

In many ways, Andriyko was a focal point for us, even after our SUSK days were over and we had set off in different directions, on our individual life paths. It was a given that regardless of one's political, religious or other partisan affiliation, if one was in any way involved with the Ukrainian community, sooner or later one dealt with Andriyko Bandera. Translated in our case, this meant that whether we were preparing academic reports on multiculturalism in Canada, submitting community briefs to Ottawa or Queen's Park, scripting ideas for radio or television programs on a Ukrainian theme, fundraising, or politicking in the community, at some point in the process you would hear: "Phone Andriy, he'll give you the inside dope," "Ask Andriy, he's dealt with them before," "Sound Andriy out on the matter," "Check with Andriy, maybe he knows," "What does Andriy say about this?"

The fact that in the last few years these phrases often turned into "I wonder how Andriy is doing; haven't seen him for awhile" or "Have you heard from Andriy lately?" is due unfortunately to our seemingly increasing marginal or irregular activity in Ukrainian community affairs. He was always there, even when we were not. And now, in his death, we came together again if but to re-establish ties, a sense of belonging.

As the evening wore on, we broke into song to recapture Andriy's spirit and the essence of those earlier days when almost any occasion (demonstration, conference, political debate, wedding) ended in a rambunctious sing-song. Tears welled up and voices choked as we sang "Maksym Zaliznak", "Zivchasia Khurtovyna", "Oy u huzi chervona Katyna"... Words that meant little to many of us before, now evoked a sentiment that was hard to explain. Maybe because this music epitomized Andriy in some way.

As Marijka Hurko and I walked home along Indian Road, the strains of "Ya Sohodni Vid Vas Vidizhdayu" ("I am leaving You today") could be heard in the distance, drifting through the open balcony window. Somehow it was all very fitting.

We miss you, Andriy! We will not forget!

O.M.K.

Following the death of Andriy Bandera, an ad hoc committee was established to assist *Student* with the publication of this commemorative issue. Gratefully donating their time were: Mykhailo Bociurkiv, Oles Cheren, Natalka Chyrska, Olenka Demianchuk, Bohdan Klid, Halya Kuchmij, Lida Kudla, Olya Kuplowaska and Andriy Semotiuk.

We would like to thank the many individuals who contributed photographs and articles to this commemorative issue.

This commemorative issue is being made possible entirely through donations. All surplus monies will be given directly to Marusia Bandera.

Further donations are necessary. Please make cheques payable to: *STUDENT Newspaper*, and mail to: *STUDENT, c/o Cataract Press, Box 1186, Postal Station A, Toronto, Ontario M5W 1G6.*

For more information please contact Oles Cheren: (416) 638-0659.

A full disclosure of donations, in addition to a financial report will be published in the next issue of *STUDENT*.

JULY/AUGUST 1984 • *STUDENT* • SUPPLEMENT 2

En route to the Winnipeg SUSK Congress, 1974

Ділимося сумною і болючою вісткою з Родиною, Друзями і Знайомими, що а четаер, 19 липня 1984 року відійшов у вічність у Торонті, Канада, після наглого удару серця, наш Найдорожчий Муж, Батько і Брат

са. п.

АНДРІЙ БАНДЕРА

Народжений 16 травня 1946 року у Мюнхені, Західна Німеччина, провідний член Організації Українських Націоналістів, член КУ СУМ, член ГУ ЛВУ, редактор "Гомону України" і "Юкреїяни Еко", провідний член ТУСМ, провідний член СУСК, член керівних органів КУК, член Комісії Прав Людини при СКВУ, член дирекції фундації "Прометей", довголітній чільний студентський та громадсько-політичний діяч і активіст.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

Важким горем прибиті

Дружина Маруся. Діти: Степан, Богданка, Оленка.
Сестра Анна Леся.

Сестра Наталка з мужем Андрієм і дітьми Софією і Орестом.
Шаагер Зенон з дружиною і дітьми Миколою і Петром.

Стрийна Марія Бандера.

Стрий Володимир Бандера з дружиною Ніною і дітьми.
Тета Ліда Береза.

Ярослава Падох з родиною.

Аскольд і Рома Ганкіаскі з дітьми.

Рома і Оксана Сусідко з дітьми.

Андрій Бандера — редактор “Гомону України”

Олег Романишин

Можна сміло ствердити, що філософія і кар'єра св. п. **Андрія Бандери** як українського журналіста і редактора “Гомону України”, а особливо його англомовного місячника “Юкреніан Еко” є відзеркалена в одній із перших редакційних статей “Ека”, в якій він умовитовує появу цієї української газети англійською мовою.

Усім, хто стоїть близько української проблематики, ці мотиви відомі. Їх можна б зарахувати до об'єктивних причин появи і запортування такої газети для української діаспори в англомовному світі. Але у випадку **Андрія Бандери**, названі ним причини і цілі появи “Ека” набрали за ті всі роки питомої ваги, бо вони особливо відзначують глибоке розуміння процесів, динаміки та інтересів української спільноти у все-канадському контексті, в контексті української діаспори у світі, а що найважливіше, у контексті боротьби української нації за своє існування і державність. Кожен із нас, хто співпрацював, чи працював з **Андрієм** — не лиш у суспільно-політичній діяльності, але й у журналістській — мав нагоду відчутти його великий талант і здібності, а особливо його органічну відданість українській справі.

Як одних із основників і відповідальних редакторів “Юкреніан Еко”, він вповні розумів, що надовшу мету задержання і розвитку української культури без української мови, як засобу передавання українських традицій і спадщини, є неможливим до здійснення. Він вважав, що без збереження рідної мови наша національна ідентичність могла б бути зредуквана лиш до механічних і поверховних виявів фольклору і деяких звичаїв, без цього глибокого розуміння і відчуття українського світогляду і емоцій, які входять в основу нашої культурної спадщини і духовності. Але, з другого боку, **Андрій** бачив дійсність, що майже столітній асиміляційний тиск — стихійний і офіційний — суєтства, серед якого живе українська спільнота, надточив мовну спадщину до тієї міри, що уже для поважної частини української спільноти українська мова перестала бути мовою спілкування. Визнаючи цю дійсність, започатковано видання “Юкреніан Еко”, але — за словами **Андрія** — “не як констатцію асиміляційним силам”, а стоячи “далеко від капітулянта, ми надіємося, що наша публікація власне зробить вклад у завернення назад цих (асиміляційних) процесів”. На цьому тлі **Андрій** прямо вбачав і відчував зростаючу українську свідомість серед канадців українського роду, які

почали шукати свого кореня і усвідомити собі про свій власний вклад у розвиток Канади. Це, в його аналізі, дало початок “новому активізму”, який відкрив нові можливості і поставив виклики, які скріпили нашу свідомість і затрубовані положенням української нації поневоленої в СССР”.

Андрій, як редактор “Ека” завжди намагався, щоб газета була форумом інформації і дискусій подій, які торкаються української справи, і рівночасно носієм доброї вістки про нові осяги і можливості, які давали б змогу читачам українського роду утверджуватися у своєму українстві, зближуватися до проблематики нашої спільноти і остаточно ангажуватися у розв'язці цих проблем. **Андрій** писав, що “ми маємо на меті досягнути тих, які, через свою неспроможність спілкуватися українською мовою, втратили контакт зі своєю спільнотою”, а “є тисячі якраз таких осіб, які могли б, і хотіли б, багато дати зі себе для спільноти у багатьох ділянках, якщо б вони були сконфронтовані з тими справами і мали нагоду поділитися своїми думками і знаннями — тобто, якщо б вони мали спосіб якось заангажуватися.” **Андрій** завжди бажав щоб “Еко” стало цим “каталізатором, який посилював би це заангажування, особливо серед молодих”. Він був переконаний, що зближення віддаленого українця до своєї національної спадщини, до свого культурно-духовного середовища, може і бути і тим першим кроком до його мовного відродження.

В контексті оточення, серед якого доводиться українцям жити як громаді в діаспорі, **Андрій** вважав, що українська спільнота не є “ані монолітом ані гетом”, але радше стояв на становищі, що українці “тут встановили свою перманентну присутність, і що наш голос мусить важити”, чи це комусь подобається чи ні. Тому для нього і його співробітників “Еко” завжди було теж і джерелом інформації для неукраїнців про “наші справи та інтереси”. У цьому змісті зміст “Ека” був теж наставлений **Андрієм** на події і справи історичної, культурної, академічної, соціальної і виховно-освітнього порядку які торкались української спільноти в Канаді і у світі в загальному.

Але питанням центральної ваги для **Андрія** як редактора “Юкреніан Еко” і “Гомону України”, за яке зазублювалися усі інші теми, завжди була, у його словах, “прадідівська батьківщина — Україна і справедливі аспірації українського народу жити, як поважаний член людської сім'ї у своїй вільній і самостійній державі, а

не як поневолена, визискувана колонія в імперії совєтської Росії”. Для **Андрія**, ця суттєва справа не була собі звичайним риторичним твердженням, “не питанням еміграційної політики, але виразним принципом, який повинні поділяти усі цивілізовані люди, а особливо ті, які мають родове пов'язання з Україною”. На цьому тлі, коментуючи участь канадців у міжнародних справах, **Андрій** стояв на становищі, що “питання України є нашою, нічим неспервершеною, міжнародною справою, яка буде ясно відзеркалена у цій публікації”, тобто в “Екові”.

Ця редакційна настанова **Андрія Бандери** як журналіста-активіста впливала з його органічного українського патріотизму і націоналізму — стихійного і організованого, який, особливо в його житті, мав свій корінь, який сягав безпосередньо в традиції революційно-підпільної і фронтової боротьби ОУН-УПА за українську державу. Зрозумівши в контексті цих традицій і свого власного національного інстинкту засаду “нація понад партію” він стихійно влився в широке русло українського націоналістичного руху. І у цих власних традиціях національної героїки, динамізму і акції **Андрій** часто знаходив цю інтимну, духову та інтелектуальну сатисфакцію і розраду у важких хвилинах, які наносять для української справи сучасний світ, доба і обставини, у яких прийшлося жити і діяти молодшим поколінням українців.

З точки зору свого питомого ідеалізму він майже інстинктивно завжди намагався наголосувати усе те, що вважав позитивним осягом для української справи. Але рівночасно гострим пером або тонким дотепом, а навіть вдалою сатирою вказував на те, що вважав несприятливим, негідним і шкідливим. Робив він це завжди відважно, безпосередньо і щиро. Він слушно вважав, що тематична різноманітність українців в англомовних “Екові” від політики до спорту зацікавить якнайширше коло читачів — українців і не-українців. У 74 числах “Юкреніан Еко”, які **Андрій** зредагував, можна знайти багато цінного матеріалу про ситуацію в Україні, її боротьбу за державну самостійність, за національну і людські права народу, про успіхи українців у зовнішньо-політичній і міжнародній діяльності в обороні України і українських політ'язнів, про канадську внутрішню і зовнішню політику, про фіяско Гельсінкської Угоди чи небезпек для Канади і спільноти на тлі так зв. “культобміну” з СССР, про проблеми пов'язані з українськими біженцями та іммігрантами з-поза залізної куртини,

про культуру, шкільництво, спорт і т.д. — а це все з точки зору української раші. Але треба відмітити, що однією із важливих “спеціальностей” **Андрія** була проблематика багатокультурності в Канаді у всіх її аспектах та український інтерес у ній, щоб законом забезпечити українській спільноті в Канаді (та іншим національним меншинам) її дальший розвиток і ріст у цій країні. Він був одним із головних ініціаторів, сподвижників і українських знавців цієї формули, яка сьогодні стала уже державною політикою Канади з чого користають українці та інші національні меншини у так зв. “канадській мозаїці”.

У журналістській професії в загальному переважають журналістсько-звітотвірці. Натомість **Андрій** в першу чергу був талановитим журналістом-активістом, який не лиш звітував і аналізував це що сталося, але в першу міру був тим, який певні події ініціював чи був їх безпосереднім і передовим учасником. Іншими словами, **Андрій** сам жив і діяв тим, про що писав і говорив. Динамічна влада активіста завжди штовхала його шукати нових можливостей, визовів, обрів для кращого ставлення української справи, що у свою чергу було теж великим вкладом в користь та інтерес Канади. Тому не диво, що передчасну смерть **Андрія**, крім української спільноти в діаспорі, теж гідно відмітила канадська преса, телебачення і радіо.

Перше число “Юкреніан Еко” зредагуване **Андрієм** появилася у квітні 1977 р., а останнє 18 липня 1984 р.

Кажуть, що “старі воїни ніколи не вмирають”. Це правда, бо на фронтах боротьби завжди вмирають молоді воїни. На фронті нашої спільної боротьби ми українці так передчасно втратили **Андрія Бандеру**, а Організації Українського Визвольного Фронту, в-во “Гомін України” і автор цих рядків — близького і незаступного Друга.

Розрадою може хіба послужити те, що **Андрія Бандеру** завжди ми усі пам'ятатимемо як молодого друга, динамічного патріота-націоналіста, який до великої міри своєю натурою втілював цю живучість і динамічність української Ідеї, якій служив до кінця свого короткого життя.

Його місце у наших рядах залишиться порожнім...

Торонто, 1984

Олег Романишин. Редактор газети “Гомін України”.

Andriy Bandera 1946 — 1984

A sentimental journey

By Andriy Semotiuk

As I walked down the steps to the baggage area of the Winnipeg airport, I was greeted at the bottom by a short guy with a moustache who recognized me immediately. The trouble was that I didn't recognize him!

I bluffed my way along as he grabbed my bag and led me out to his waiting car—an old convertible that sounded like it was running on two cylinders. It was August 1971 and we talked about the preparations for the upcoming SUSK Congress while he drove me to 456 Main Street—the National Headquarters of the Ukrainian Canadian Committee. A SUSK meeting was in progress when we arrived, but I managed to take someone aside to ask who he was. They told me he was Andriy Bandera.

Things then started falling into place. I remembered meeting him in Vancouver the previous summer at a SUSK Congress. I recalled being impressed by his logical debating of issues but resented the fact that the Ukrainian student leaders of that Congress, people like Krawchenko, Petryshyn and Serbyn, were able to reconcile themselves with him even though, to me, he represented the status quo in the community—a decaying leadership which would not step aside.

Yet now in Winnipeg he was making a completely different impression on me. He was vibrant, full of hope, a dynamic community activist. I still had my reservations about him, but one incident during that meeting changed my entire attitude towards him.

The phone rang. Bandera picked it up. In a purposefully lowered, deep bass voice he answered—"Kooook". With that one word, (being the Ukrainian acronym for the Ukrainian Canadian Committee) he characterized one of our community's major problems which we agreed on. We smiled at each other and from that day on we were friends.

The Winnipeg Congress went well and elected Marusia Kucharyshyn as President. Andriy Bandera worked the following year as a full time fieldworker for SUSK. He developed an outstanding ability to write briefs and grant applications to governments, a talent he used again and again for the benefit of the Ukrainian community in the years to come.

After his year as a fieldworker for SUSK, Bandera became more deeply interested in the question of Ukraine and devoted more time to this subject. This was understandable in view of his antecedents.

Andriy Bandera had been saddled with a heavy cross to carry with the assassination of his father in Munich in 1959. No single event was more politicizing in Andriy Bandera's life. But it should be clearly understood that Bandera could have left this legacy behind him when he came to Canada under the assumed name of Andriy Popil. His choice, however, was to follow in his father's footsteps.

Perhaps in part to better understand his father's death, Andriy Bandera became a profuse reader of Ukrainian political literature. Initially he was consumed with literature concerning the assassination which a German court had found was orchestrated by Shelep, the leader of the Soviet K.G.B. in 1959. No doubt the illnesses of his beloved mother and sister whom he cared for were a constant reminder of this tragic event in his early life and stirred within him the intense desire to help his people regain their lost homeland. As his political interests broadened, he poured over newspapers and books containing materials about Ukraine. He read everything he could get his hands on, and since he was capable of reading English, Russian, German and Ukrainian he accumulated a formidable knowledge about Ukrainian affairs. Indeed, in my view, Andriy Bandera knew more

about Ukraine, a country he never saw with his own eyes, than anyone else in his generation bar none.

It was not until 1973 that Bandera was to start his most effective work in this area by forming the Committee for the Defence of Valentyn Moroz. The name was borrowed from an earlier group who had worked on the Moroz case but let it slip away. The first meeting took place at Hart House on the University of Toronto campus with about 10 people present. The Committee started its activities with various petitions and fund raising. But it was not until the hunger strike in Ottawa in July 1974 that the Committee's work really started making an impact.

One Sunday, in July 1974, I went over to Bandera's house. He had just learned that Valentyn Moroz, the Ukrainian dissident his

driy Bandera's leadership and focused national attention on the hunger strike demanding Moroz's release. A key aspect in our hunger strike was the fact that Bandera had just obtained Soviet physicist Andrei Sakharov's phone number. In the next few weeks we were able to call and speak with Sakharov on several occasions and he became our best source of news about Moroz. Who would have thought then, that exactly ten years later, two of his fellow hunger strikers would be carrying Andriy Bandera's coffin to his grave?

It was five years after the Moroz hunger strike that the Soviet Union finally released Moroz to the West. Bandera couldn't believe the news! But his great initial joy slowly turned into profound disappointment as we began to realize that Moroz's attitude towards us left

In addition to having a keenly analytical mind, Bandera was an astute observer of people's behaviour as was clearly demonstrated to me one night when we went to a stag party together. I had only a few dollars with me and I lost those quickly in a poker game. Bandera was also losing, but he had more money than I so he stayed in longer. Everyone kept losing to the dealer all night and after analyzing the situation Bandera came to the conclusion that the dealer had been cheating. When he figured out how it was done, he called everyone together and announced that he would go through the deck of cards and pick out every high card in the deck based on the way the cards were marked on the back. He then did so, took the pot of money lying on the table and left. Everyone was absolutely astonished!

In retrospect, Andriy Bandera had an enormous impact on the course of my life—more than I was even aware of when we worked together. Most of the significant activities I subsequently got involved in were inspired by Andriy Bandera's prodding and encouragement. He encouraged me to become a SUSK fieldworker and was my closest advisor when I was SUSK president. He helped me formulate the position paper that became the basis for the C.B.C. Action. He talked Yaroslav Botiuk into hiring me as his articling student. He convinced me to apply for the position of Director of the World Congress of Free Ukrainians' Human Rights Bureau at the United Nations and then convinced the Presidium of that organization that I was its best candidate. He constantly nourished my sagging confidence in myself and was a great source of inspiration to me. He helped me solidify my own identity by "Ukrainianizing" my name from "Andrew" to "Andriy". I know for a fact that he had the same impact on others.

It is a sad commentary on the society in which we live that the non-Ukrainian media did not consider the passing of such a noble and important figure of the Ukrainian community worthy of comment. But his death has caused many of us to reflect on our own lives to compare the things which we have chosen to value with what was important to him.

In many ways Andriy Bandera's life was a heart-wrenching story. Long after most of his contemporaries abandoned hope, Andriy Bandera remained true to his people and his country. He challenged each one of us to make an investment in the future of Ukraine. And no matter how much any one of us invested, Bandera was prepared to invest as much and more.

Everything he did, every word he spoke, every sentence he wrote was for the sake of a Free Ukraine. I do not know if the people of Ukraine will ever hear of Andriy Bandera's story or ever care to acknowledge his great contribution to their country's struggle for independence and freedom. But, I for one, bow my head in the deepest respect for the memories he has left us and hereby rededicate my life to the pursuit of the same goals that were so dear to him.

Edmonton, 1984

January, 1979

torian, had started a hunger strike demanding his release from strict confinement in Vladimir prison just northeast of Moscow. We discussed Moroz's case in depth reaching the conclusion that unless something was done in the West, Moroz's hunger strike would achieve nothing. Petitions, demonstrations, and even interventions by Prime Minister Trudeau had failed to gain Moroz's release. We decided what was needed was some direct pressure on the Soviet Union by way of a solidarity hunger strike in the West. The next day, joined by Mykola Lypowewyck, Lada Hirna and thereafter by Mykola Bidniak, we parked ourselves in a rented van in front of the Soviet Embassy in Ottawa and began our hunger strike.

During the next 17 days a whole network of volunteers in Ottawa was formed under An-

much to be desired. In the meetings Bandera had with Moroz he described the latter as displaying no sense of camaraderie, no real interest in seeing Bandera, no sense of common purpose and no gratefulness for the efforts on his behalf. This attitude contrasted sharply with the warm greetings that Moroz showered on other people whom he hardly knew and who had done virtually nothing to help him. Without doubt, Moroz was the single greatest disappointment of Andriy Bandera's political life.

It is very difficult in the course of a short narrative such as this one to capture all the moments that we shared as friends during the course of a lifetime together. However, before concluding, I would like to relate one brief vignette which gives some insight into Bandera's remarkable abilities.

Andriy Semotiuk is a former SUSK president. He is presently a lawyer with Semotiuk & Co.

Андрій Бандера 1946 — 1984

Гідний нащадок свого роду

Проф. Володимир Н. Бандера

Багато молодих українців Канади дорожать своїм родинним походженням. Також Андрій Бандера носив в серці спогад про свого батька Степана та маму Ярославу. Обі вітки його родини (мама з дому Опарівська) належали до міщансько-священничих кругів, які були рушіями національного відродження та борцями за державність нашого народу. Тому ці роди були переслідувані та здекастровані окупантами наших земель: москалями, поляками та німцями. Напевно багато читачів цих рядків знають, що і їхні родини перейшли подібний шлях. Власне пізнання нашого тяжкого але героїчного мнулого спонукає нові покоління на поселеннях шанувати свою національну спадщину.

Андрій однак вирізнявся тим, що він стрімів перетворити пасивну гордість зі свого походження та інертний патріотизм в конкретні дії. Ось один приклад. Кілька тижнів перед його невиліковною смертю, Андрій розмовляв зі мною про появу провокативної книжки Лофтуса (The Belarus Secret), яка знеславлює український визвольний рух та очорнює її провідника Степана Бандеру. І коли я реагував на цю справу "академічно", то Андрій вів розмову в конструктивному напрямі: "Мусимо протидіяти! Треба притягнути автора до судової відповідальності! Провір як це зробити, і повідом мене про результати!"

Нехай нас не дивує, що Андрій Бандера був видатною особистістю в молодечих, студентських та громадських організаціях продовж добрих двадцять років, що друзі і суспільство уважали його представником молоді гонимих. Бо він був немов втіленням ментальності молодих, що бажали осучаснювати та модернізувати нашу громадську діяльність. І він доклав великих зусиль щоб впровадити нові, кращі методи для досягнення національних цілей.

В родинному колі, ми зберігали пам'ять про Андрія як любого мужа, незаступного батька та дорогого брата. Так як їхні предки, Андрій враз зі своєю дружиною Марусею заклали тепле родинне гніздо, та вже раділи гарно вихованим двома дітьми та сином. Андрій як батько передав своїм дітям принципи справедливості, лояльності, дружби та любові. Він кермувався тими принципами у спілкуванні зі своїми друзями. Ті чисті людські прикмети Андрія велили йому віддатися веселій громадській праці.

Своїм життям Андрій Бандера доказав, що родина, громада та нація є нерозлучними.

Філадельфія, 1984

Проф. Володимир Н. Бандера.
Дядько Андрія Бандери. Професор економіки при університеті Темпл у Філадельфії.

Tear Drops in My Mind

*Like tear drops in my mind
Memories of time wash my soul
Like tear drops on my cheeks
Memories make me remember.*

*Remembering days of involvement
and commitment to ideals and principles
makes my heart sing with sorrow
as I recall all the moments of lives
gone by.*

*The demonstrations, the hunger strikes
the rallies, the teach-ins,
the interventions, the long hours
of discussion and sleepless nights
of organizing and strategizing,
planning and working strongly
for what we all believed in
even more strongly.
The faces, the people,
the friends, the enemies,
our families, our lovers,
were all affected in some way
by our youthful fight for justice.
And now it all seems so distant
and yet we struggle on
in our own little way,
hoping for a better world
to live in.*

And here we sit in 1975, the fall is coming upon us.

From an old friend
1984

Роля Бандери в праці Комітету Оборони Валентина Мороза

Микола Липовецький

В наслідок тривожних вісток про важкий стан здоров'я Валентина Мороза і жорстоке переслідування його сов'єтськими властями у Володимирській тюрмі в січні 1974 р. створено в Торонті Комітет оборони Валентина Мороза. Одним із співзасновників цього Комітету був Андрій Бандера, який на протязі п'ятирічного існування Комітету відіграв в ньому одну із провідних роль і був ініціатором багатьох починів Комітету. Найкращим прикладом може бути сімнадцятиденна голодовка біля сов'єтської амбасад в Оттаві, літом 1974 р. Ця голодовка була одною із найбільш успішних акцій Комітету з точки зору розголошення справи В. Мороза, а посередньо і всього українського

дисидентського руху та мобілізації української громади і публічної opinio поза українською громадою. Про неї щодня писала англomовна і франкомовна преса та коментувало радіо і телебачення по всій Канаді, а українська преса рознесла вістку про цю голодовку по всіх країнах українського поселення. Голодовка дала поштовх до організування подібних голодовок, акцій, в обороні В. Мороза, а також цілому ряду комітетів і в інших містах Канади. Ініціатором, фактичним провідником і душою цієї голодовки був Андрій. І таких прикладів можна навести більше.

Андрій найбільше працював в ділянці зовнішньої інформації і зовнішніх зв'язків — англomовна преса, зв'язки з урядовими чинниками і неукраїнськими організаціями і т.п.

І коли взяти до уваги, що в англomовній пресі з'явився цілий ряд статей різних авторів, що постійно утримувалися контакти з канадськими

ми парламентарістами, у висліді яких Парламент проголосив резолюції в обороні В. Мороза і інших політ'язнів, що відбуло ряд зустрічей з трьома міністрами закордонних справ Канади, у висліді яких канадський уряд робив інтервенції перед сов'єтськими урядовими чинниками в справі В. Мороза — то з цього видно, що вклад Андрія у працю Комітету був дуже великий.

Андрій був також автором або співавтором багатьох платних оголошень і відкритих листів, підписаних визначними канадцами, які появлялися в англomовній пресі, багатьох пресових комунікатів, летючок, меморандумів і т.п. Він не пропустив ані одної демонстрації в Оттаві (а було їх кількадесять) в обороні В. Мороза, українських жінок політ'язнів і інших, будучи завжди речником Комітету перед англomовною пресою.

Про працю Андрія в Комітеті можна сказати багато більше, бо не

було ані одної акції на протязі п'ятирічного існування Комітету в якій Андрій не відіграв провідної ролі, часто занебачуючи свої обов'язки супроти своєї родини, своєї редакторської праці, супроти інших організацій, до яких належав, і вкінці супроти самого себе.

І хоч в цій коротенькій статті подана тільки дуже загальна характеристика праці Андрія в Комітеті оборони В. Мороза, то муситься ствердити, що вклад його був величезний і без Андрія Комітет не міг би був зробити так багато, як він зробив.

Торонто, 1984

Микола Липовецький. Співучасник голодовки в Оттаві, 1974. Бібліотекар при Торонтському університеті.

Andriy Bandera

1946 — 1984

Germany, 1952

Remembered

Germany, 1952

Mittenwald, Germany, 1950

Debating Club, Yorkton Collegiate, Winnipeg, 1961

January, 1979

Toronto, 1977

Андрій Бандера 1946 — 1984

У наших спогадах

Germany, 1955

Moroz Hunger Strike

En route to the Winnipeg SUSK Congress, 1974

Winnipeg, March 1970

Toronto, October 1982

Ukrainian Echo, Toronto, 1983. Photo: Globe & Mail

Andriy Bandera 1946 — 1984

Andriy Bandera and the Ukrainian student movement

By Roman and Marusia Petryshyn

Periodically events coincide to make a generational experience unique. Such events seem to occur when public and personal situations overlap, each fulfilling the other. The events may develop some historical value, while the personal experiences leave a permanent impact on a personality, long-term friendships, careers and memories of participants.

This was the case with Ukrainian Students in Canada in the late 1960's and early 1970's. The historical question of the status of Quebec and the French language burst upon the Canadian public. Though repetitive in Canadian history, it was the first time that Ukrainian Canadians were able and willing to react. Students became the vanguard for the community in analyzing the situation and fighting for Ukrainian rights in Canada.

Simultaneously, the dissident movement in the U.S.S.R. had won legitimacy in the western press. The politics of the Ukrainian opposition fit the political mood of the west and found a specific resonance among identity-seeking, post-war Ukrainian youth.

Thus in contrast to years of sterile symbolic politics, the students of 1968-1972 were faced with the then new issues of multiculturalism and Ukrainian dissent. Student activism mattered and we were prepared to lead and force change.

At that time Andriy Bandera was a student at the University of Manitoba. He came into SUSK as one of a group of activists who sought to have SUSK become a national political movement. Andriy was mobilized by the style and political concerns being experienced by Ukrainian students across Canada. A very social person, Andriy picked up on the ideas

of multiculturalism and propagated them to his friends and to the National Executive of the Ukrainian Canadian Committee (UCC) where he sat as SUSK's representative. Characteristically, he preferred working for reform within the organization. During SUSK's later efforts to democratize the UCC, his knowledge and experience proved useful to us, as he drew large wall charts analyzing the byzantine structure of this organization.

In retrospect, we believe that much of what attracted Andriy to student activism was our philosophy of direct action. Drawn from techniques of civil disobedience developed by Saul Alinsky, much of SUSK's radical reputation derived from our willingness to scorn inflated civil servants, demonstrate in front of the Soviet embassy, or go on a hunger strike to force the Prime Minister to see us and discuss the issue of Soviet political prisoners. Andriy was always in the middle of these militant actions. We recall planning strategy after strategy for an effective demonstration with him at the Brunswick House. How much we enjoyed it. At the heart of his motivation was a deep commitment to advance Ukrainian interests in Canada and the cause of the Ukrainian people.

Andriy carried out his involvement with SUSK in Winnipeg without undue attention to his historical name. His own involvement established his reputation as a student activist. Inevitably, the consequence of being Stepan Bandera's son took on greater importance after Andriy moved to Toronto. Unlike the west, where post-war immigrants were less numerous, in Toronto, Andriy became more involved in émigré politics at the same time he was in SUSK. In time this led to differences in opinion, particularly over SUSK's

priorities and tactics with regards to Ukraine. In these debates there were traditionalists and the new activists. Andriy struggled to balance both — keeping his loyalty to the nationalist movement yet accommodating those Canadian issues in which the nationalists had little interest and no worked out position.

On the issue of multiculturalism Andriy maintained a consistent interest which was later reflected in his political involvement as editor of the *Ukrainian Echo*.

Throughout his career Andriy sought to maintain a broad spectrum of contacts, particularly with people who were often opposites — intellectuals, anti-intellectuals, left and right political activists, émigré and indigenous Ukrainian Canadians. This broad approach was an expression of his national Ukrainian sentiment. For him it was a deep felt, personal feeling that, as his friends, we shared when we often visited his home. Such feelings were the link that made him a friend and a *druzhba* at our wedding.

Although his family responsibilities were not often easy, Andriy had a joy and involvement in life. This was reflected in his marriage with Marusia, who brought him happiness and support and his three wonderful children Stefan, Dania and Olenka who completed their marriage. As friends we continue to remember Andriy's commitment personally and warmly. His commitment stands as an example to us all.

Edmonton, 1984

Roman Petryshyn is a former SUSK activist. He is presently Assistant Director, Cultural Heritage Branch, Alberta Culture. Marusia Petryshyn is a former SUSK president. She is presently a lawyer in Edmonton.

The early days of SUSK

By Bohdan Krawchenko

It was at the Vancouver SUSK Congress in 1970 that I met Andriy. He was sitting on a table, relaxed. The people who introduced us had expected sparks to fly. After all, we were supposed to represent opposite poles of the political spectrum—but we got along. Andriy was a friendly and approachable person. He was a nationalist-populist and above all, a committed militant. While he may not have appreciated some of the overt left-wing rhetoric of the Congress, he loved the new energetic and combative tone. He joined the SUSK Executive (along with Khrystia Hnatiw) as a SUSK representative to the Ukrainian Canadian Committee (UCC), Winnipeg. He had the unenviable task of explaining SUSK to our "*bat'ky nardni*". We would moan about the shortcomings of that organization and he would lace his reports of Ukrainian Canadian Committee activities with a good measure of humour.

Andriy's primary commitment was always Ukraine. At the 11th SUSK Congress in Winnipeg I remember his excitement at the excellent display booth dealing with Ukrainian political prisoners. This was something he could identify with wholeheartedly.

In the autumn of 1970, I left for Europe. I returned intermittently and then for good, in the autumn of 1975. During those years Andriy and I had many passionate political debates... the situation in the Ukraine, the Ukrainian immigration, the European left. We tended to agree on what was wrong but we did not concur on the way forward. But I remember with fondness the sense of urgency and the passion of those discussions. It is sad to realize that Andriy will no longer be part of the debate.

Edmonton, 1984.

Bohdan Krawchenko is a former SUSK president. He is presently Deputy Director of the Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Andriy Bandera in the early '70's

By Marko Bojcin

I first met Andriy Bandera in November 1970 at the SUSK office in Toronto. Andriy and Marusia Kucharyshyn were full time organizers for the Union during Marusia's term as president. Working out of a tiny, smoke-filled room on the corner of Harbord and Spadina Avenue, they led the national executive, coordinated its major projects and kept regular contact with SUSK clubs across the country. Andriy recruited me to SUSK and the campaign for the release of Valentyn Moroz. It was my first contact with radical Ukrainians, my introduction to the Ukrainian question "in the east and west".

For the next three years we worked together on the Moroz campaign, organizing

the January 31, 1971 demonstration in Ottawa, the April rallies, a petition campaign, lobbying trips to Ottawa and the October '71 hunger strike in Winnipeg. The following year it was the Kosygin demonstration at the Ontario Science Centre, the public inquiry into police brutality against demonstrators there and the legal defense of those arrested and beaten by the police.

I was involved with Andriy in the planning of the 1972 Cesus congress in Toronto which provoked so much criticism in the nationalist press for its focus on liberation movements around the world, the appearance of an IRA speaker and screening of a film on Mozambique.

Andriy did not agree with the leftward shift in SUSK and the Set Them Free Committee in 1972 and 1973. But he was a democrat who fought hard for his positions and accepted majority decisions. He defended SUSK from its detractors, including a vociferous contingent in the camp of the *banderivtsi*.

During these years Andriy spoke to me about the situation in the OUN-b (Bandera wing of the Organization of Ukrainian Nationalists, led once by his father Stepan). He believed it was time for the old guard to step aside and hand power to the younger generation. He wanted to reform the OUN and steer it in a more militant direction. He looked to SUSK members for support, because they were the kind of people he wanted to work with vis-a-vis Ukraine — activists, self-educated organizers who cared little about their personal careers and were committed to the cause.

However, there was considerable tension between SUSK and the leadership of the *banderivtsi* at that time, and Andriy belonged to both sides. More precisely, he was stuck in the middle and answered before the OUN leadership for all the non-conformist ideas that SUSK displayed. I know that he got a lot of flak for siding with SUSK. He also supported an emerging left-wing current in TUSM — the U.S. student wing of the OUN-b. It was not that he agreed with all of their ideas, but the left wingers were leaders who built up TUSM and made it into a militant, action-oriented organization.

Though Andriy was a nationalist through and through, there were big differences in

political outlook between himself and the generation of his father Stepan. Andriy was a child of the North American youth radicalization and the new opposition movement in Ukraine. That was why he joined SUSK. He did not see the world in simple terms of communism and the free world, east versus west. He saw there were injustices everywhere and tried to measure them in the same terms. He judged people by their actions and consistency of principles.

When the Set Them Free Committee split in 1973 into a Committee in Defense of Soviet Political Prisoners and the Committee for the Release of Valentyn Moroz, we went our separate ways. But we remained friends and continued to meet regularly until I left for Europe in 1974. I saw Andriy very little after returning to Toronto until the last year of his life when we covered the same events in the community for the newspapers *Ukrainian Echo* and *New Perspectives*. He wasn't very happy with the state of affairs around him, especially the lethargy and conservatism of the times. He proposed we work together on something practical. I agreed, but somehow his time ran out before we got down to it.

Andriy Bandera gave himself to the cause of human emancipation and Ukraine's liberation. *Vichna Yomu Pamiat!*

Toronto, 1984

Marko Bojcin is a former SUSK president and editor of New Perspectives.

SUSK Office, Toronto, 1971.

Андрій Бандера 1946 — 1984

Україна очима Андрія Бандери

Роман Купчинський

Немає в мене сумніву, що писання цих кількох слів про друга Андрія буде тяжким завданням. Андрій був не тільки добрим товаришем, але людиною, яка постійно ставила все під знак запиту: не було такої події, яка би була сприйнята ним поверхово. Це відносилось, передовсім, до його оцінки ситуації в Україні.

Щоб поставити цю тему в якусь перспективу, хочу перше сказати, що під час нашого довгого знайомства і довгих розмов майже 90% часу ми розмовляли про ситуацію в Україні. Правда, були розмови про еміграцію, були спори і непорозуміння — але вони завжди кінчалися по-товаришески, завжди розходилися ми як друзі, бо нас єднало питання України.

Для Андрія, з моєї точки зору, Україна була реальністю, яку він знав виключно з преси і з розмов, але знав він її прекрасно і мав той інстинкт відрізати правду від мрій і фантазій. Не було мови про створення сьогодні в Україні збройного підпілля, хоч ми годилися, що таке не треба виключати в майбутньому. Андрій бачив, що революційні процеси проходять різними шляхами і немає потреби вічно надживати слово "революція" в контексті, де її немає. Це не міняє мого переконання, що Андрій по натурі і вдачі був революціонером — на жаль в Канаді, а не в Україні.

Знаючи дійсність в Україні на багато краще від своїх ровесників, Андрій все знав як логічно і переконливо вести розмову на одну чи другу тему, яка стосувалася ситуації в Україні. Коли йшла мова в 1970-их роках про тактичні питання, наприклад як вести кампанію для звільнення політичних в'язнів, то Андрій часто мав рішальне слово і загальне признание, що його думка солідна і продумана. Я не хочу ідеалізувати Андрія, часто були довгі бурхливі дискусії, люди в даних моментах вибігали з кімнати у злості, але це не було з якихось особистих причин — тут не йшлося про особисте "я", але як найкраще провести дану акцію.

В очах Андрія Україна це була країна, яка заслуговувала на таку саму міжнародну поміч і зрозуміння, як і інші пригноблені країни, і організування цієї допомоги він поставив собі за завдання. Він не бачив себе як лицаря, який одного дня буде фізично воювати в лісах (хоч в деяких моментах він гадував, що якщо б він знав, що він критично хворий, він тоді би подумав про дію). Але його цілий підхід до українського питання був зрівноважений і логічний. Раніше було сказано, що Андрій критично оцінював різні події, різні вістки і течії. Цей критичний підхід давав йому можливість впливати на свого співбесідника і виробляв до себе

довіря.

Не буду тут розводити всякі хвалби про покійного. Всім ясно було від першої зустрічі, що Андрій був патріотом і що для нього українське питання лежало близько серця. Важливіше є те, що він вперто не давав собі розмаруватися, хоч були моменти, коли нормально можна було махнути рукою на все і знайти спокійне життя. Були для Андрія вдачі і невдачі в його роботі й візії, були деякі досить гіркі моменти, але Андрій з його притягаючою усмішкою сам себе рятував від байдужості.

На закінчення хочу пригадати читачам, що Андрій Бандера знаходився ціле життя на роздоріжжях — мав він свої думки і підхід і також мав ім'я батька: був він українським патріотом, але жив в Канаді. Думаю, що всі ті складові питання Андрій зміг об'єднати і ефективно працювати. Його втрата — це наша колективна втрата.

Нью Йорк, 1984

Роман Купчинський. Президент "Прологу", і довголітний діяч в Комітеті Оборони Радянських Політичних В'язнів, Нью-Йорк.

Yorkton Collegiate, Winnipeg, 1963

ТАК ХОЧЕТЬСЯ, АНДРІЮ, ЩЕ ПОСМІЯТИСЯ, НАВІТЬ ПОСПЕРЕЧАТИСЯ, "ПІШИ" — ТИ МЕНЕ НАМОВЛЯВ, І В СЛОВАХ СПЛЕТУ ТОБІ ІЗ СЛІЗ ВІНОК ДРУЖБИ І ТЕПЛОТИ.

В ТЕБЕ ЗАВЖДИ БУВ ЧАС ДЛЯ НАС, ДРУЗІВ УСІХ, ІЗ РІЗНИХ МІСТ І ПОГЛЯДІВ. ТВОЄ: "НУ, ТРЕБА ПОМОГТИ" БУЛО БЕЗ СУМНІВУ І АНАЛІЗ. ТУ ПРЯМОТУ ТАК ВАЖКО ВІДНАЙТИ, ЖИТТЯ ТИ НАШЕ ЗБАГАТИВ... ПРОЩАЙ..... СПОКІЙНО СПИ.

Христя Гиатів

Андрій Бандера — визначний член ОУВФ

М. Бартків

Невмилова несподівана смерть вирвала дорогу нам молоді людині з рядів Організації Українського Визвольного Фронту. В четвер 19 липня ц.р. блискавицею рознеслася сума вістка, що помер **АНДРІЙ БАНДЕРА**. Не хотілося вірити, що Андрій відійшов від нас, в глибокому смутку залишаючи свою родину і багато друзів, з котрими він працював на протязі тридцяти років і корисного для нашої справи життя. Життя не щадило йому тяжких переживань, бо вже в молоденських роках пережив трагедію, коли большевицький агент вбив його батька.

Андрій, ставши юнаком, включився в студентські організації і активно працював в СУМ, проявляючи здібності провідника. Переїхавши до Вінніпегу, при праці в СУМ знаходив собі подругу життя Марусю; вони побираються і переїжджають жити в Торонто. Тут далі включається в суміське життя і на З'їзді СУМ стає обраним членом Крайової Управи СУМ, де працює до останнього дня займаючи різні

становища. Згодом приступає до праці в "Гомоні України" і стає редактором "Юкраїнян еко", що призначене для інформації про визвольну справу України англійським молодим українцям, а також зацікавлених справою України наших співгромадян.

Андрій віддається всеціло служінню українському народу і боротьбі за визволення, шукає нових доріг і способів, щоб успішно вести цю боротьбу серед трудних еміграційних обставин. Його скромне шире відношення і зрозуміння навіть інакше думаючих робить його популярним серед молодшої генерації, а також серед наших співгромадян. Покійний Андрій був обдарований природними великими здібностями і організаційним хистом і тим самим стає у провіді серед своїх ровесників та друзів. Він бере участь у різних політичних акціях проти ворогів України, а головне проводить акцію в обороні політичних в'язнів у СРСР. Разом із нашими студентами провадить голодівку перед большевицькою амбасадією в Оттаві за звільнення Юрія Шухевича.

В 1972 році на Крайовому З'їзді ЛВУ Андрій був обраний до Головної

Управи ЛВУ, де він займав різні становища, як заступник голови, референт внутрішньої і зовнішньої політики. Від ГУ ЛВУ входить у склад Екзекутиви Централі КУК у Вінніпегу, до Комісії Прав Людини при СКВУ, а також працював у Провінційній Раді КУК в Торонті.

Завдяки своїй активності набуває багато зв'язків із урядовими особами і помагає багато справ, як проект, генти і певні напрямні, що зв'язані з нашою справою. При цьому знаходить час і відвідує відділи ЛВУ з рефератами, доповідями і "Живою Газетою". Він все помагає потребуючим і останньо, як приїхали українські жіночки з Польщі він дуже активно працював, щоб їм допомогти.

Андрій у всіх проблемах життя мав свої думки й погляди, які одверто висловлював і ніколи не жив чужим розумом, чи чужими здобутками — він мав досить своїх. Мета його життя — служіння українському народові і боротьба за визволення і здобуття Української Самостійної Соборної Держави.

Через свою скромність він ніколи не перся до переду, щоб його було видно, бо й так було видно незалежно

на якому місці він був. Залишене місце все можна заступити, але втрату самої людини, таланту ніколи вже не заступимо. Це велика втрата для ОУВФ і всієї української громади, яка рівнож відчула цю втрату, коли тисячі українців і других національностей прибули на його похорон, щоб віддати йому останню прислугу. Величаво похоронили Андрія вірного сина України.

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО НЬОГО ХАЙ БУДЕ МІЖ НАМИ!

На шляху тернистому тяжкому, Политим кров'ю, встеленим кістками, В змагу до сонця-волі серед тьми, Ти світлом будеш, щоб світити до мети!

Торонто, 1984

М. Бартків. Представник Організації Українського Визвольного Фронту.

Andriy Bandera

1946 — 1984

Andriy Bandera in the Canadian political arena

By Yuri Shymko

*To praise and glorify with anthems swelling,
Fan the fragrant incense smoking sweet, —
Few men of genius among us dwelling,
So why not bow before them as is meet?*

*But I would bring these titans all together,
And, taking off my hat, I'd tell them clear:
I shall not sing poems to you ever,
Nor with praises titilate your ears.*

*You are wise, your thoughts frank and undistorted
Tell me then, in truthfulness, I pray:
Who and why has made of you immortals?
Who and why has so prolonged your days?*

*Speak, proclaim, so that all men might learn it,
And, for their own good, might know it clear:
It was mortals to immortals turned you,
It was mortals who prolonged your years.*

*And, in the hope that falcon wings would lift you
To the heaven of immortality,
All their wisdom mortal men did give you,
Drop by drop, like honey from the bee.*

*You became a banner for the people
Battling against darkness for the right.
Geniuses! You immortals! Meekly
Kneel in homage before mortals' might!*

Vasyl Symonenko*

*Translated by Vera Rich, *The Ukrainian Herald*, Issue IV, ABN Press, Munich, 1972.

Of all of Symonenko's poems, this was Andriy Bandera's favourite. I recall one of those sleepless social evenings marked by heated pseudo-philosophical discussions. The conversation focused on "national hero worship" and Andriy cited Symonenko's words. He was repulsed by the blind adulation we often accord the dead. Death to Andriy was a worship and a homage to life. The dead must serve the living in death as they had served them in life.

This is why I find this poem by Symonenko relevant in paying this special tribute to a friend, a confidant, a Ukrainian patriot and a Canadian whose youthful life was so cruelly snatched, like Symonenko's, in the prime of his creative years. The poem is so appropriate because today Andriy is among those whom Symonenko described as truly immortal.

On July 21, 1984, *The Toronto Star* heralded Andriy's death to the Canadian public in a bold headline: "Andriy Bandera dedicated his life to the cause of freedom for Ukraine". This was indeed a fitting epitaph for our beloved Andriy. He served the interests of the Ukrainian community in Canada and abroad. But above all, he promoted and assisted his enslaved Ukrainian nation in its historic struggle towards national independence. This was his *raison d'être*.

During his short lifespan Andriy contributed greatly to the growth, development and prosperity of Canada. He promoted a wide range of policy changes that affected all Canadians regardless of their origin. For the average citizen, political involvement means occasionally casting a ballot during elections. Andriy was the antithesis of average.

Apathy, cynicism and indifference to any political involvement was anathema to him. He epitomized responsible citizenship and total participation in our political process, yet he was not a Canadian citizen himself.

At first glance this may appear to be a contradiction, but as Andriy explained to me once, Canada was and would continue to be the best and only adopted homeland for himself and his family. But as far as he was concerned, his choice of citizenship would be within an independent Ukraine.

Until such a day transpired, he wished to remain classified as "stateless", as was his

father. To Andriy, this also symbolized the universal status of citizen of the world, which appealed to his free nature.

He remained loyal to his father's principles and goals and to the political movement that is identified with his name. Similarities between father and son notwithstanding, Andriy perceived that new and different means were needed in the changing political environment and he incorporated these with the common goals of the past.

Andriy made the word his weapon and he directed it at world public opinion — its free institutions, its opinion-makers and its governments. In stark contrast to his father's prominence and stature as a "national leader", Andriy persistently shunned the limelight of public forums. He worked behind the scenes as a journalist and a determined lobbyist of various domestic and international causes. His concerns ran the entire gamut — multiculturalism, minority rights, immigration, education, senate reform, constitutional changes, human rights, foreign policy reviews and petitions to the U.N. In all he did, he strived to ensure the survival of the Ukrainian identity in Canada and of the Ukrainian nation in the world. Andriy possessed the unique ability to integrate Ukrainian issues with those that were relevant to society at large. He was able to demonstrate that ethnic concerns were relevant to all citizens. The goal of an independent Ukrainian state was an integral principle inseparable from and applicable to all nations.

He often described the pulse of a community and of a nation as alternating between constricting and expanding forces. The constricting centripetal forces characterized by a ghetto mentality, isolationism, suspicion, fear and insecurity may have been necessary in the past for sheer survival. The needs of the present were different. These forces had to be changed into positive currents of outreach and expansion.

Andriy felt this could be accomplished through determination, unity, understanding and cooperation among community leaders. Confidence and the courage to experiment with change, coupled with the vision and imagination of a younger generation, were called for if the community was to develop.

With selfless dedication, often at the sacrifice of his family life, he set aside personal ambition, career and material pursuits, prepared to test change alone if necessary. In the summer of 1974 he initiated the hunger strike in solidarity with hunger strikes in Soviet prisons and camps by Ukrainian prisoners of conscience.

Andriy was capable of subtle persuasion as well as the occasional stubborn confrontation. His enthusiasm and initiative infected and motivated others. Once a project was underway there was no stopping it! It would require volumes of research to adequately document activities and projects that stand today as witness and lasting monuments to Andriy Bandera. They can be found in the permanent archives of Ministry offices, in official government recommendations, draft reports, discarded speeches, the Hansard records of our Federal and Provincial parliaments, television video tapes, press archives, filed resolutions, petitions and memorandums stored in the cabinets of various institutions and organizations.

It is such an irony that more often than not, his work remained anonymous. Others delivered his written speeches, signed their names to his resolutions, officially presented his prepared petitions and were publicly acclaimed and applauded for his ideas, directions and initiatives. But that is the way Andriy wanted it.

I recall vividly a mass rally that was planned and organized largely on his initiative. The date was November 11, 1972. It was a Remembrance Day Tribute held by Toronto's Ukrainian community at Nathan Phillips Square. It was the year of mass arrests of dissidents in the Ukraine. Avraam Shiffrin, recently released from the Gulag, was the main speaker. There was an ecumenical service. A candlelight vigil highlighted one of the most successful public rallies in Canada. A common chain of remembrance linked Flander's Fields, the beaches of Normandy, Auschwitz and Vorkuta with the Gulag. Andriy had organized the press conference, prepared the releases and written the solemn proclamation to be read by the Ukrainian Canadian Committee (UCC), president. This is the only time I recall Andriy publicly reading a resolution to the Government of Canada he had written. He had to do it. No one else could decipher his handwriting!

Andriy was an astute lobbyist of Ukrainian causes at all government levels. At the federal level his involvement began in the late sixties and early seventies following the release of the fourth volume of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. For over a decade he kept in close touch with the Ministers and staff responsible for the policy. In Ontario he was a key lobbyist for the introduction of the Heritage Language programme. In 1979 he presented a submission on the policy of multiculturalism to a closed session of the Federal P.C. Caucus.

In 1980 he was appointed by Premier Davis to the Ontario Advisory Council on Multiculturalism and Citizenship. As chairman of the Council's Committee on Intergovernmental Affairs, he prepared the first public recommendation to entrench multiculturalism in the constitution.

Andriy was also a human rights activist. He was among the leading spokespersons delegated by the Ukrainian Canadian Students Union who successfully sought and received a retraction of former Prime Minister Trudeau's comparison of Ukrainian dissidents with the F.L.Q.

Following the signing of the Helsinki Accords, Andriy was the UCC's leading advocate before the Federal government, demanding that it press the U.S.S.R. to comply strictly with the Accord's human rights and family reunification provisions. He worked closely with the Canadian Parliamentary Helsinki

Group, pointing out the plight of the persecuted members of the Helsinki Monitoring Groups in the Soviet Union.

He made representations before the Standing Committees on External Affairs and Defence as well as Manpower and Immigration, where he pressed for greater emigration from the U.S.S.R. under the family reunification provisions and for the acceptance of more Ukrainian immigrants from South America. He lobbied with equal zeal against Canada's importation of Soviet Lada cars and Belarus tractors. He worked with other Eastern European communities as well as with the Jewish community on common projects in a spirit of solidarity and cooperation.

At the provincial level, Andriy was the major catalyst of new legislation amending the Estates Act to prevent the blatant Soviet rip-off of Canadian estates. He promoted and devised a formula allowing for property tax exemptions to ethnocultural centres that would meet municipal government criteria. In all of Andriy's efforts he worked with all political parties in a professional and non-partisan manner.

Last, but not least, he personally urged and motivated individuals, myself for one, to run for political office, regardless of party affiliation or political jurisdiction. His unwavering loyalty to friends was a paramount trait of his character. He never sacrificed his principles for political expediency.

I would like to once again refer to Symonenko, whose poetry inspired the generation to which Andriy belonged. Men are immortal because we mortals award them immortality. Although Andriy never sought in life the fragrant incense of praise, he was one of those young men of genius; one of those young titans of the Ukrainian nation whom "falcon wings would lift to the heaven of immortality".

Yes Andriy was in many ways an inspiration for a young generation of Ukrainians born outside the borders of their parents' homeland, "battling against the darkness for the right". The mortal and humble temple that temporarily sheltered his soul is not with us any longer, but his immortal spirit lives on. He will live as long as the spirit of liberty will stir the hearts of men; for as long as the sun will rise and set on a land called Ukraine. Today he kneels in homage before the infinity of life; before the present and future living generations. May God grant him eternal life! *Vichnaya Pam'iat!*

Toronto, 1984

Yuri Shymko is a member of the Ontario Provincial Parliament.

SUSK, Thunder Bay, 1971

Андрій Бандера 1946 — 1984

The Summer of 1984

Dearest Brother of ours,

fare thee well.

A Golden Student you'll always be.

You died for our cause,

with pen in hand.

You fought for freedom,

in times of peace
and turmoil. A true revolutionary.

You used every trick in the book

You laughed

You cried, you sang, you wrote,
you kicked butts, and you smoked them too.
You cajoled and pleaded with some
And argued with others

Along many fronts
across many lines
(and party ones too)

You fought with all the "isms"

You fought honourably as you could

You partied and fasted

and you spun tales no one could or wanted to believe

You fired up many generations of Ukrainians and non-Ukrainians alike
You had many friends and of course, some very sick enemies inside & out.
You never gave up your principles and you went out with a bang.

You fought for oppressed Ukrainians and a free Ukraine.
You fought for human and civil rights.

Your dedication, your zealous efforts cost you your life.

Fare well dear friend of ours, someday the world will understand how
great your efforts were

Yours sincerely,
Stephen Welhasch
New York, 1984

P.S. Long live your struggle, our struggle, and a Free
Independent Democratic Ukraine!!!

Andriy Bandera in Winnipeg

By Rostyslaw Surowy

The mid and late 1960's were turbulent years. It was the age of student rebellion throughout the world. Questioning old mores was the rule rather than the exception. And so it was in the student life of Andriy Bandera. It was an age when eastern nations were displaying increased nationalism and western democracies were diluting theirs. Both worlds were in a turmoil. In the west "baby-boomers" were flexing their muscles and achieving adulthood.

What an incredible time! Everyone who is now in their mid-thirties found themselves pressured by their surroundings to conform to the old status quo or to completely re-evaluate their position and stride in a bold, different direction. This dichotomy proved disastrous to the emigré Ukrainian community.

Andriy had the misfortune of being caught in the middle of this irreversible process. On the one hand there was a certain expectation of him, and on the other there was the chaotic turbulence of the new "hip" generation. If only this trend could be isolated; but it could not and Andriy's attempt to balance between the old and new waves was an impossible task. But, my God, he tried!

As a student, Andriy was rebellious. He was often defiant in his approach to many problems—no less to his evaluation of history. His outspoken opinions of historical questions and processes earned him respect from his conferees and often a scolding from the old elite who simply expected Andriy to fall in line. In those times, Andriy would have none of that. He struggled to keep his individuality. Andriy was Andriy! His all too liberal and democratic views often found disfavour in the Ukrainian status quo. Yet, his views did not drift far enough in order to label him radical as certain groups would have liked.

This dichotomy forced Andriy to walk a fine line. He wanted to dance to his own tune, but he could not bring himself to abandon the significance of his name. He searched for a compromise, yet, no matter what he did, someone always found fault. Psychological pressures from all corners to have Andriy conform were enormous. Add to that the pressure he put on himself and one can only begin to understand the confusion and pain he must have felt. Rarely did he show his emotions. He simply suppressed them.

Andriy was often critical. He was critical of his professors at the University of Manitoba with whom he often debated. He was critical of the Ukrainian elite whom he wanted to see more decisive. He was critical of the new wave that he saw as confused and striding too boldly in the wrong direction. He always hoped they would "come around". He may

have agreed with some of their thrusts, but he believed for the most part, they were wrong in their approach. He never failed to say as much.

Above all else, Andriy was a Ukrainian patriot. The question of Ukrainian independence was foremost in his mind and he was determined to pursue this to its conclusion. I dare say this is the reason I agreed with him. This noble goal occupied much of his time. This theme kept us debating often into the early hours of the morning.

In the mid 1960's Andriy organized a chapter of the Ukrainian University Students of Michnowsky (TUSM) in Winnipeg. He surrounded himself with the most dedicated and capable of his colleagues and in 1967 he directed a successful protest against the American Communist leader, Lightfoot. The student protests at the Playhouse Theater attracted some 200 young followers and received outstanding press coverage. It was this activist role that Andriy loved. This organizational triumph was the spark that awakened and matured within us a dormant sense of Ukrainian pride. From that point, Ukrainian nationalism became a passionate commitment among TUSM members. It has persisted to this day.

Andriy thrived on activism. He encouraged others to get involved. Through his efforts the Ukrainian Youth Association (SUM) was active; TUSM was a force; and Andriy's magnetic personality provided much to debate about. In short, it was an inspiring time!

No matter what is said of Andriy in those student years, I know him only as a dedicated and often inspiring Ukrainian nationalist. There were ideas and approaches he disagreed with, but the ultimate aims and goals of nationalism were always steadfast in his mind. He lived for the ideal of Ukrainian independence each day of his life, never wavering in his pursuit of truth. As a student, Andriy may not have always convinced everyone to agree with his methods, however his objectives were consistent with the noblest of Ukrainian aspirations. Andriy was not so abhorrent to the idea of communism—but it was his hate of Moscow and what it had done to him and *Ukraine* that drove him to struggle in the way he did. This early period of his life molded him into what he would later become. As for the rest—let history judge.

Winnipeg, 1984

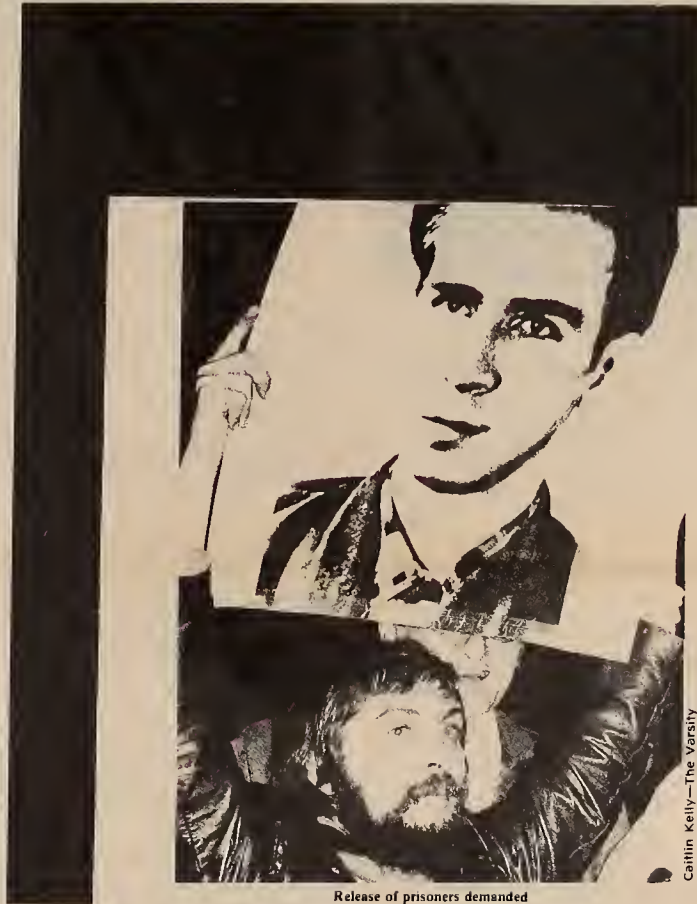
Rostyslaw Surowy is a former president of TUSM, Winnipeg. He is presently a member of the TUSM national executive.

In conference, 1971

Андрій Бандера

1946 — 1984

Release of prisoners demanded

Caitlin Kelly—The Varsity

**“Чуєш брате мій, товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком журавлі
в вирій.
Кличуть кру, кру, кру, в чужині умру,
Поки море перелечу криленька
зітру.”**

АНДРІЙ БАНДЕРА
народж. 16 травня 1946
упок. 19 липня 1984

МОЛИТВА

Зі святими упокой, Христе,
душу раба Твого Андрія,
да нема болізни, ні пачалі,
ні зідхання, ала життя без-
коначна. Амінь.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ